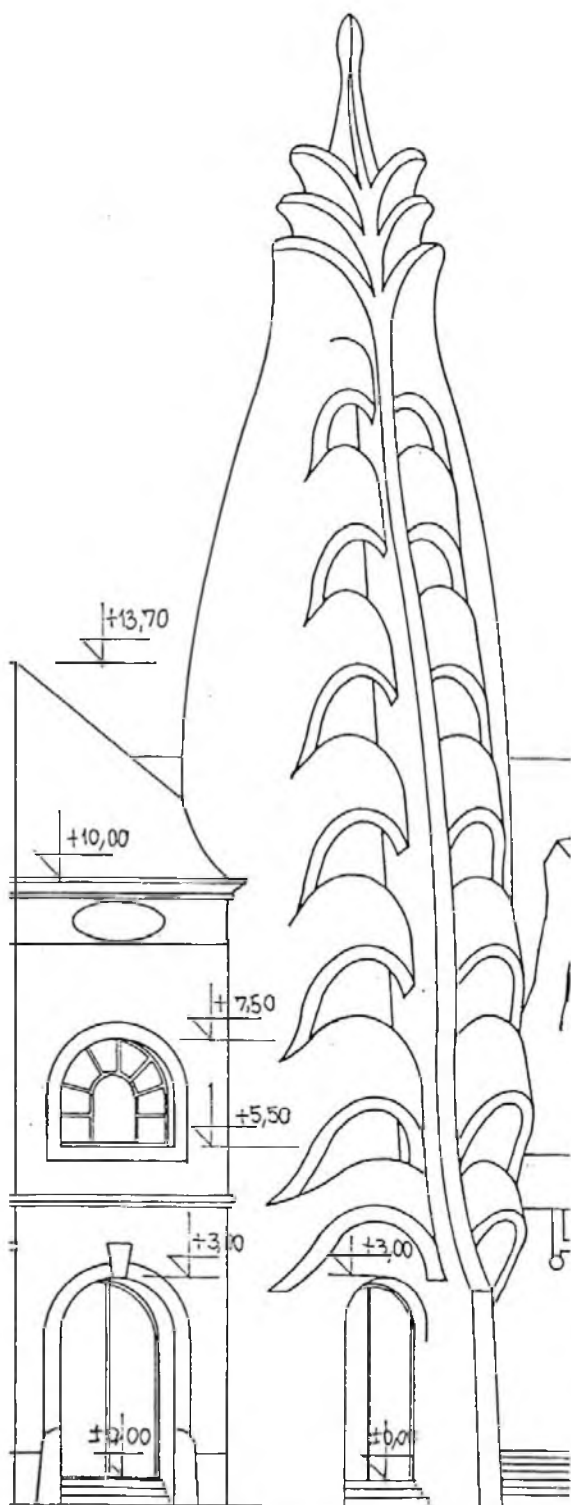

BESZÉLGETÉS MAKOVECZ IMRÉVEL

1991. július 10.

Gerle János: Milyennek látod ma az építészek társadalmi helyzetét, feladatát, lehetőségeit, különös tekintettel a főépítési munkára?

Makovecz Imre: Az első, ami eszembe jut és aminek kimondása nélkül tulajdonképpen semmi, amit mondok, nem lehet érthető, hogy az elmúlt két évben a magatartásom, a gondolataim, az érzelmeim, a világhoz való viszonyom alapvetően megváltozott. És ez nem áll másból, mint hogy meg kellett értenem, hogy az én számomra is elkerülhetetlen az, hogy meg kell halni. Ez a gondolat, ez a tudás és ez a belátás az ember magatartását minden részletében megváltoztatja. Az ember mindig tudja – körülbelül 18-19 éves korától tudja –, hogy meg kell halnia, azonban egy 56 éves korban létrejött hangulat és közérzet e tekintetben is alapvetően más, mint egy 18-19 éves emberé. Végleges és végletes állapot ez. Az embert összes ismeretének, korábbi reflexeinek teljes feladására kényszeríti. És ez a gondolat beleeszi magát mindenbe. Például az ember hajlamos automatikusan beszélni az emberiség történelméről, a világot hajlamos úgy látni, hogy a dolgok között összefüggések vannak, hogy olyan az egész, mint egy folyam, hogy beszél a múlttól és beszél a jövőről. Az ember hajlamos gondolkodni azon, hogy mi az összefüggés a múlt, a jelen és a jövő között, és így tovább. Egy ilyen átalakulás, mint amiről beszélek, ezeket az automatizmusokat teljesen felszámolja. Megszűnnek ezek az automatizmusok, mint a viszonyom a saját nemzetemhez, a magyar történelemhez, a magyar történelembe való beágyazottsághoz, vagy hogy mi a feladata egy ma élő magyar embernek, meg hogy milyen lesz a magyar jövő. A magamfajta egy ilyen átalakulás után úgy gondolja, hogy egy nemzet tagjai azok, akik vele egyszerre éltek a Földön. Megszűnnek a nemzeti határok, megszűnnek a folytonossági gondolatok, az ember nem hisz többé abban, hogy ezek a fogalmak és érzések öröklődhetnek, mert nem érdekli már az embert ez a dolog, hanem csak az érdekli, hogy vannak, akikkel itt most egyszerre él és aztán soha többé nem találkozik, és vannak, – akikkel, amikor nem élt itt a Földön nem találkozott, – akikről nem tudhat a világon semmit. Nem építkezhet az ember olyan természetesen és olyan magától értetődően az elődökre, és nem hisz abban, hogy az utódok órá olyan természetesen fognak építkezni. Hanem a világ másmilyen – véli az ember –, a Földön összefüggő, logikus rendben nem talál semmit, hanem arra kényszerül, hogy a saját személyiségén keresztül mélyre ásson, de nem tudja, hogy hova és nem tudja már, hogy honnan, és ott találjon meg valahol – bizonyos pillanatokban esetleg? vagy bizonyos fizikai és lelki konstellációban? –

A Szigetváron épülő kaszinó tornyainak terve, 1989

valamit, amit én nem tudok másnak nevezni, mint egy magára hagyatott lélek eleganciája. Elegancia, mert az embernek szembe kell néznie azzal, hogy hogyan kell meghalni. És az ember nem szívesen hal meg hörgő állatként, az ember nem szívesen hal meg úgy, hogy oda kell dobni az egyetlen biztonságot, az ént, amihez egy életen keresztül mindent kötött, és szembe kell néznie azzal, hogy ha másért nem, önmagáért, önmaga becsüléséért elegánsan haljon meg. És ez az elegancia az, amely az egyetlen fény, amely pillanatnyilag bennem él, és a többi nem érdekel. Valami kiutat keres az ember az örökletes szemlélettel szemben, az alapvető egzisztenciaváltozással szemben, a reális hitetlenséggel szemben, a reális kétségbeeséssel szemben. És nem tudom másként megfogalmazni, lehet, hogy nem teljesen jó ez a szó: elegancia, de pillanatnyilag nem nagyon tudok jobbat.

Gerle János: A méltóság, az valahogy...

Makovecz Imre: Igen, de nincs mire. Az elegancia, az szép, kedves és esendő. A méltóságot hitelesíteni kell tudni, és énnekem nincs semmi, amivel hitelesíthetnék egy emberi méltóságot magamban. Na most, ha ebből a beszélgetésünkre vonatkozó részt emelem ki, akkor talán érthető, hogy nem akarok megközelíteni egyetlen problémát sem úgy, hogy „az ország gondja”, nem akarok megközelíteni egyetlen problémát sem úgy, hogy „a szabad szellem megnyitvánulása”. Ezeket mind taláimnak, kezelhetetlennek és értéktelennek tartom ma már. Tehát, ha mondjuk arról beszélgetünk, hogy miért van szükség Magyarországon a főépítési tevékenységre, akkor, ugye, mindjárt az elején azt kell elmondani, hogy szépségében is milyen elegáns és milyen szellemi volt egy magyar település ahhoz képest, amilyen ma. És tudjuk persze az okát is, hogy szellemileg elegáns, szabad emberek társulását kifejező formákat vett fel valaha egy település, ma pedig lefokozott, méltóságában és lehetőségeiben lefokozott, alkalmazotti állapotban lévő emberi lények otthona. És ha azt mondom, hogy bizony ez így nem jól van és hogy jó lenne, hogy ha az emberek szebb községekben és szebb városokban élnének, és jobbakk lennének az életfeltételek, akkor nekem nem szükséges ehhez a tevékenységhez semmilyen ideológia, hanem csak abból tudok kiindulni, hogy ha van ma Magyarországon elegendő ember, akinek nem tetszik az, ami itt van és ambicionálja, hogy olyan környezetben éljen ő maga, amelyik az ő kívánságainak, tetszésének jobban megfelel és azt is ambicionálja, hogy ezen a területen tegyen meg valamit – vagy mindent, amit a lehetőségek és a szándékok sugallnak –, akkor nagyon jó dolog az, hogy ha ezekben a tönkrement, minden koherenciától megfosztott településekben elkezd dolgozni. Abban biztos vagyok, hogy a településeken való főépítési tevékenységnek a fő iránya nem lehet a szépség, tehát hogy arra törekedjék, hogy egyre szebb házak legyenek, hanem a célja az kell hogy legyen, hogy a településen olyan szellemileg hiteles organizmusokat támasszon fel, amelyek a mostani politikai és gazdasági átalakuláson belül megvalósíthatók.

Na most ha ezt vizsgáljuk meg, akkor ez bizonyára nagyon súlyos konfrontációkkal, problémákkal jár, mert hiszen a jelenlegi gazdasági és politikai-társadalmi átalakulás súlyos konfrontációkat hordoz magában. Tehát ha valaki elmegy valahova főépítésnek, akkor nem az a feladata, hogy majd ő megmondja, hogy milyen a szép ház, meg hogyan kell a régi házaknak a homlokzataira visszatenni a díszeket, meg hogy hogyan kell szép közvilágítást csinálni az ostoba, exhibicionista, leninista elektromos hálózattal szemben, hanem az, hogy hogyan lehet elkezdni egy olyan életet egy településen, amely majd ki fogja termelni és magával hozza természetes hozadékát: egy értelmesebb és méltóságosabb életet. Tehát a főépítésnek nem elsősorban az a feladata, hogy megmondja, mi a szép ház és ezért vitakozzon nála képzetlenebb vagy tájékozatlanabb emberekkel, hanem hogy olyan döntéshozó munkát végezzen a településeken a polgármesteri hivatalok mellett vagy azokon belül, ami lehetővé teszi azt, hogy az emberek a bennük szunnyadó vágyaknak megfelelően magasabb rendű életet tudjanak élni. Ehhez néhány alapvető dolog hozzátartozik. Meg kell szűnnie annak a fogalomnak, hogy személyi tulajdon és természetes magántulajdonnak kell felváltania. Biztosítania kell a társadalomnak azt, hogy elidegeníthetetlen legyen a magántulajdon. Azt érezze egy ember, hogy az, amit ő magának megcsinál, az örökre készűl és nem addig, ameddig engedik. Ez azért fontos, mert az építéssel mindig is fogja hordozni az egyetlen menedék, az egyetlen otthon, a múlandósággal szembeni maradandóság látens principiumait, amelyek nélkül nincs is építészet. Az építészet öröklétet hazudik.

Gerle János: Ez, amit mondasz, elég gyökeres ellentmondásban van azzal, amivel kezdted a beszélgetést. Ami tehát különös, hogy azt mondtad, hogy tulajdonképpen a meghalás eleganciája az egyetlen támpont...

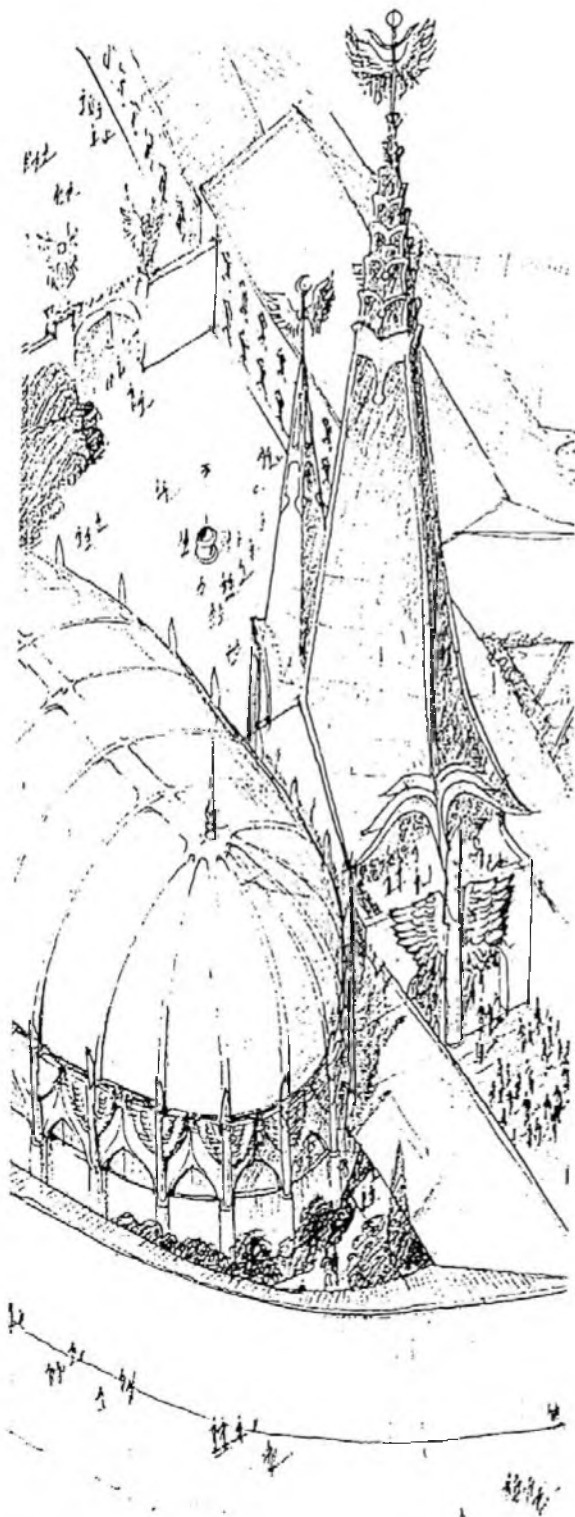
Makovecz Imre: Nekem...

Gerle János: Hát igen, de ez mindenkire vonatkozik.

Makovecz Imre: Hát vonatkozik, ha egyáltalán megélli ezt, amit én most elmondtam, ha egyáltalán az életében rá fog erre jönni.

Gerle János: Igen, csak hát amikor te valakinek tervezel egy házat, melyben az öröklét biztonságát akarod vele érzékelteni, akkor megnehezíted az említett eleganciának az átélését vagy eltereled róla a figyelmet.

Makovecz Imre: Én úgy éltem le 56 évet, vagy 54-et, hogy nem hogy fel sem merült bennem az, hogy az ember múlandó, hanem természetesnek vettem azt, hogy én örökkévaló vagyok. Annak ellenére, hogy a tudatomban benne volt az, hogy megszületünk és meghalunk. És a keresztségéből és mindenféle emberi hitből és vallásból azt tanultam meg, hogy az emberi lény központja örökkévaló. Az

A Tömevárra tervezett, az 1989. decemberi mártírok emlékének szentelt református templom távlati képének részlete, 1991

meg sem fordult bennem, hogy lehet, hogy ez nem így van, hogy az emberi lénynek – hogy élni tudjon ezen a Földön – szüksége van arra, hogy lényegét el ne veszítse, tehát hogy önmagát örökkévalónak tudja meg, ismerje meg. A szörnyű paradoxon az az, hogy minél jobban sikerül ez a dolog, annál jobban megérti, hogy az én, amiről szó van, arról nem tudja, hogy az micsoda. Hogy csupán kegyelemből él ez az örökkévalónak hitt valami. Bonyolultnak látszik persze ez az egész ügy és ellentmondásosnak. Elismerem, hogy ahogy az előbb mondtad, a két dolog ellentmondani látszik, de vajon amíg itt vagyunk, és úgy érezzük, hogy halandók és örökkévalók vagyunk egyszerre, akkor vajon a pihenés nem maga az örökkévalóság-e? Tehát, például, amikor hazamegy valaki és nyugodtan akar lenni, ami ellen a legnagyobb merénylet a televízió és a tömegkommunikációs eszközök, amelyek a pontoszerű örökkévalóság élményét állandóan egy horizontális információs rendszerrel helyettesítik és azt mondják, hogy a földgolyó egy falu ma már és közel kerülnek hozzánk azok az események, amelyek távol vannak. És ez mind nem igaz, mert ezek az események nem kerülnek hozzánk közel, csak az informátorok kerülnek egyre beljebb és beljebb a mi lelkünkbe és helyettesítik belső egzisztenciánkat az ő álegzisztenciájukkal, illetve annak is csak a látszatával, mert informátoraink lehet, hogy zavartalan belső nyugalommal pihennek valahol, amikor nekünk azt kell hallgatnunk, hogy ők mit gondolnak a világról. Az építészet – és nemcsak ezért – nem is hiszem, hogy másmilyen tud lenni. Az építészetnek az a része, amit *tektónikának* neveznek, ami földből van, ami a föld átalakult anyagaiból épül össze, az az erős vár, ha úgy tetszik. Gondolok persze a tizemeletes panelházakra is, ahol az örökkévalóságot lehetetlenség átélni, mert azt kell csak átélni, akár tud róla valaki, akár nem, hogy alatta-fölötte, jobbra-balra Krisztus helyett a többi ember él, ami persze lehet egy krisztusi gondolat is, ha úgy tetszik, csak én ezeket a gondolatépítményeket már nem sokra becsülöm.

Tehát, ha valaki elmege falura vagy városra, és főépítési feladatot vállal el és ebben örömet lel, akkor feltételezhető, hogy az eredmények, amelyekről van is tapasztalatuk, hogy nem kicsik – akár Salamin Ferinek a Szerencsen, akár Ekler Szőznek másutt végzett ilyen munkájára gondolok, vagy akár a sajátjaimra, amelyek meglehetősen csúfos politikai vereséggel végződtek Pakson is, a Bakonyban is a pártállammal folytatott küzdelemben, hogy a munkámat ne tudjam tovább folytatni. Ezek az eredmények a főépítésznek jók az én mostani szemléletem szerint. A jutalmát abban kapja meg, hogy értelmét látja annak a tevékenységnek, amit végzett. Tehát ha a főépítésznek örömet okoz az, hogy a jelenlegi állapotot, mondjuk például a személyszállítás állapotát megváltoztatja, ha el tudja érni, hogy szétválogassák a szemetet és a megfelelő helyre vigyék holnapról vagy holnaputánról kezdve, vagy például hogy a járdákat kiépíti, hogy az emberek ne a sárban botladozzanak, hogy ha kiépít egy olyan rendszert, ami lehetőséget biztosít arra, hogy a falu fejlődni tudjon. Mert

pillanatnyilag a külterületek és a belterületek elválasztása egy imperialista központi hatalom tevékenységének eredménye, minden településnek túl kicsi a belterülete, mert a térszerek és állami gazdaságok körbe szorították a településeket, tehát fejlesztési lehetőségük a községeknek nincs. Ha a főépítész ráhajt arra, hogy visszakoziásra kényszerítse a szövethatárokat és olyan megegyezéseket erőltessen ki, amelyekben a községek fejlesztési lehetőségei, sőt közhasznú földterületei fölszabaduljanak, ha ezt eléri, akkor a községekben elkezdődik egy közös gazdasági gondolkodás, mert ugye a falusi legelő fogalma, a falusi erdő fogalma, a falusi tartalékterületek fogalma, az azokkal való gazdálkodás, azoknak a bevételi lehetőségei, azok mind lassan kifejleszthetnek egy koherens közösségi gondolkodást, de csak érdekek mentén. Ha egy főépítésznek ez a szenvedélye, hogy ebben támogasson egy községet, és segít a közösség megválasztott vezetőinek, hogy gondolkodjanak vele azonos módon, hogy megalapozhassák egy település közösségi fejlődésének lehetőségeit, tehát két oldalról, az egyéni érdekek mentén és a közösségi érdekek mentén kialakuljon egy szellemiség, egy csoportlélek vagy csoportszellem, amely nélkül lehetetlen a község sajátos koherenciáját létrehozni. Ha képes az alvó, tönkretett, rossz álmokkal és rossz múlttal rendelkező településeket tulajdonképpen szellemileg és teljes szerkezetében újraépíteni, akkor ennek a jutalma a tevékenységben magában van benne. És nem gondolok arra, hogy ez az országnak jó, nem gondolok arra, hogy ez a múltat most újra közele hozza, nem gondolok arra, hogy ez valamilyen morális áldozat is, hogy mit számít az utánunk jövő generációnak egy ilyen falusi főépítész, mert megöregedtem és Weöres Sándorral vagyok ma már egy vágányon, aki ezt mondta: „Nem érdekel az utókor, most már lefekezem.” S igaza volt.

Gerle János: A főépítész hogyan képes erre a feladatra? Mindezeket, amiket elmondtál, se nem tanulta, se a gyakorlatában eddig nem tapasztalta. Elegendő-e az, hogy kedvvel csinálja, hogy ambicionálja?

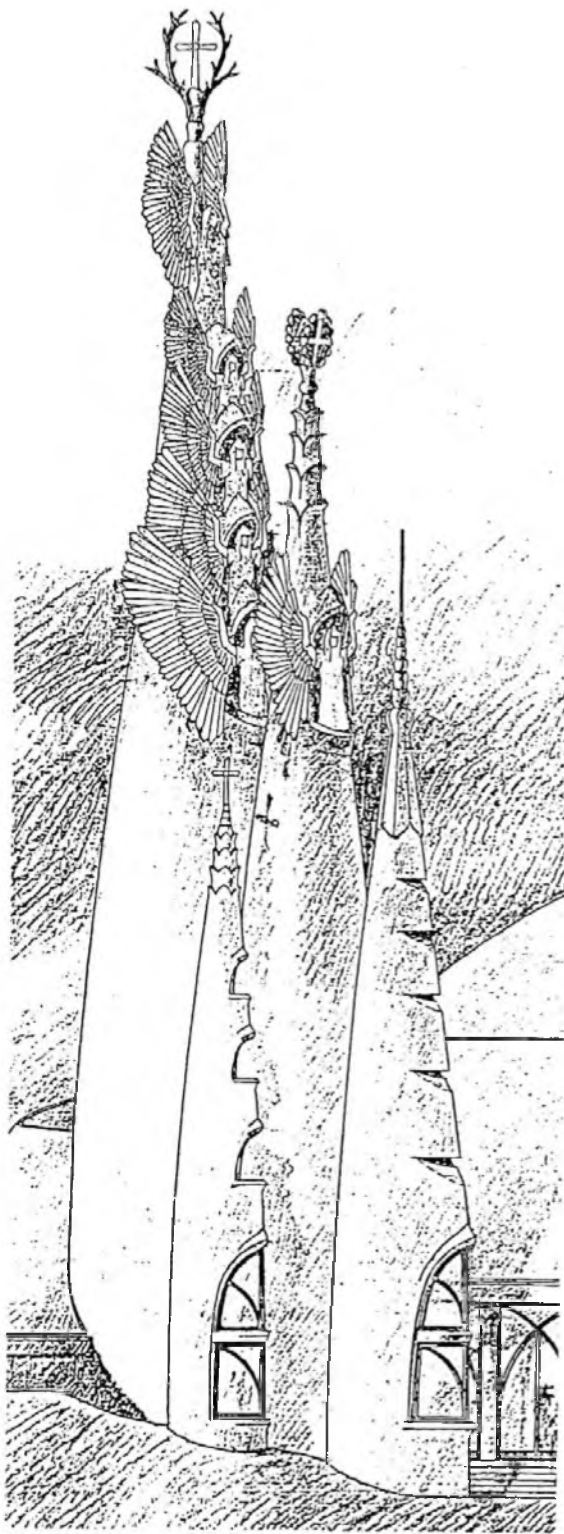
Makovecz Imre: Nem elegendő. Természetesen ehhez, amit én elmondtam, ehhez egyrészt mindazoknak a szabályozóknak az ismerete szükséges, amelyek mindeddig szabályozták ezeket a területeket. Tehát az általános irányítással kapcsolatos tennivalókat, a részletes rendezési terveket stb., mindazt, ami a településfejlesztéssel vagy a területrendezéssel kapcsolatos ismeret, azt el kell sajátítani. Ezen kívül olyan általános szellemi ismereteknek is birtokában kell lennie, amiket valakitől meg kell tanulnia. Valakitől, aki tudja, hogy miért szükséges a szemetet összegyűjteni, miért szükséges a temetőket rendbehozni és átalakítani, a tervtervek alapján készült ravatalozókat lerombolni és olyan ravatalozókat építeni, amelyekből el lehet tisztességesen temetni egy embert, hogy miért szükséges a temetők karbantartása és miért szükséges, hogy a szemetlerakó hely és a temető között nagy távolság legyen, hogy az az analógia ne

tudjon működni, hogy ugyanúgy szemét a halott, mint az üres konzervdoboz. Mert ez van most, ez alakult ki automatikusan. Miért automatikusan? Azért, amiért a Fővárosi Temetkezési Intézet is a fővárosnál a közmű főosztályhoz tartozott és tartozik, ahová az ürülék eltávolítása. Mert a bolsevizmus úgy gondolta, hogy ez így helyes. Mert ez a vulgármaterializmusból egyenesen következik. És az én szemléletem vagy szerintem a mindenkorai főépítész szemlélete nem lehet ezzel azonos. Kell, hogy mindezzel szemben szempontjai legyenek. Meg kell ismernie például a felváltott településen a régi tulajdonviszonyokat: hol volt a közös legelő, hol volt a vásártér stb. Nem azért, hogy azt most nosztalgikus alapon visszaállítsa, mert nem is lehet visszaállítani, mert közben minden megváltozott. De ahhoz szükséges, hogy megismerje, hogy alakult ki szervesen egy település, a mindenkorai érdekek és indokok, a régi konstrukció összetevői hogyan is hozták létre a települést, mint egy organizmust. Ezt meg azért kell megismernie, hogy ennek analógiájára képes legyen egy új rendszerben a településalkotó összefüggéseket látni, amelyeket egyébként képtelen volna, nem lenne áttekinthető.

Na most, természetesen, bizonyos tudásra van szüksége, nem is kicsi tudásra, ahhoz is, hogy képes legyen befolyásolni, meggyőzni azokat a választott testületeket, amelyekben a bolsevizmus pillanatnyilag mint egy moslék él: összezagyvált gondolatokkal, megsértett és kegyetlen érzésekkel és vágyakkal élnek az emberek, egymásnak esve próbálnak nekiállni valamit rendezni az életük körül, és nincsenek hozzá szempontjaik, mert hogyan is lehetnének. Ugyanezt persze elmondhatam volna egy polgármesterről is, de hát őket én nem befolyásolhatom, egy főépítész esetleg igen, mert a *Makona* és a Kós Károly Egyesülés elkezdte felvállalni ezeket a feladatokat. Ma a *Makona* Egyesülésből már nagyon sok helyen van főépítész. Ugyanígy Bodonyi Csabáék egymás közt felosztották Borsod-Abaúj-Zemplén megyét és ők ott főépítészként próbálnak meg valamit csinálni, amihez, hangsúlyozom, kedvük van, amiben örömeiket lelik. És azt hiszem, hogy az olyan településeken, ahol ezt a gondolatot jó akarattal nem fogadják el, ott nem is szabad főépítésznek lenni, mert lehetetlen olyan településen dolgozni, ahol nem gondolják azt, hogy ez fontos. Arra nem érdemes időt pocsékolni, hogy meggyőzzenek embereket, akiket holnap leváltanak, és nem történik semmi.

Gerle János: Az az egész közösségfejlesztő munka, amelynek része volt a faluház-építés, az most hogy illeszkedik ebbe a folyamatba, hogyan vihető tovább? Régebben említetted, hogy maga a faluház, amely a 70-es évek végén szükségszerű lépés volt, az önmaga lehetlenségéig vezetett, mert segített abban, hogy megszűnjön az a kényszer, hogy mint egyedül lehetséges közösségi formát kelljen megteremteni.

Makovecz Imre: Sajnos, pillanatnyilag – nem mindenütt, de az esetek nagy részében – csak súlyos konfliktusokról és átmenetileg megoldhatat-

A Budapest, gazdagréti lakótelepre tervezett római katolikus templom és közösségi ház homlokzatának részlete, 1991

lan problémákról tudok beszámolni. Ugye, mert jól mondtad, a 70-es években nem azért építettünk faluházat, hogy legyen, hanem azért építettünk faluházat és azért szerveztük meg a közösséget annyira, amennyire azt lehetett abban az időben, hogy az automatikusan működő centrális vezetéssel szemben a falvak belső feltámadását segítsük elő. Mi ezért fontosabbnak tartottuk az egyesületet, és csak az egyesület mentén a faluházat. A faluházakról azt lehetne mondani, – nem teljesen igaz ez, de hát az esetek felénél mégiscsak így van, – hogy azért építettük őket, hogy látható eredménye legyen az emberek csoportosulásának, amit a hatalommal szemben hoztak létre. Tehát az egyesületek nagyon sokáig a hatalom látható és nem látható gáncsoskodásai és akadályozása ellenére jöttek létre és működtek. Nem volt ez olyan egyszerű. Most, hogy megváltak a szabad választások és vidéken új közigazgatás keletkezett, megszűnt ennek a partizánstratégiának a létjogosultsága és az egyesület pillanatnyilag elvesztette azt a jelentőségét, amellyel korábban bírt. Mert, ugye. megválasztották a saját legitím vezetőiket és most már nem szükséges, hogy legyen a tanácselnökkel és bandájával szemben egy egyesület, amelyik úgy gondolja, hogy sokkal több joggal képviseli a falu közösségét, mint az a tanácselnök, akít valahonnan odahoztak. Most már saját polgármesterük van, és így az egyesület ezt a korábbi funkcióját elvesztette. Magyarországon kialakult egy hangulat, hogy jön a szegénység, jön a kiszolgáltatottság, nem törődik velünk senki és így tovább, és a mai falu hiába kap több pénzt, mint régen – nem beruházásra, hanem a fennmaradásra –, vagy ugyanannyit, mégis az van, hogy borzasztó nagy a szegénység és lehetetlen a faluházat fenntartani, minden pénzbe kerül, és az egyesületek, amelyeket mi segítettünk létrehozni, nagyobb részt csak vegetálnak vagy lényegében megszűntek. Ugyanakkor az új polgármesteri hivatalok tájékozatlanságukban vagy akár tájékozottságukban és koncepciójuk miatt ezt az egész ügyet másodrendű kérdésnek tekintik, sőt, olyanra is volt példa, hogy azokat a pénzeket, amelyek az egyesületek számláján voltak, amik tehát eredetileg a faluházak befejezésére és megépítésére voltak szánva, megkísérelték elvenni azzal, hogy ez felesleges, hiszen a legitím vezetés ugyanis jogosan és tisztességesen fog gazdálkodni ezzel a pénzzel. A hátsó szándék néhány faluban konkrétan az volt, hogy „szokkal fontosabb” dolgokra fordítsák a pénzt, mint a faluház befejezésére, az ráér, majd meglátjuk, hogy azzal mi lesz. Összefoglalva: van egy átmeneti zavarodottság, főleg, azt mondhatom, hogy vidéken, úgy, hogy a korábbi általános félelmi állapot is megmaradt. Azok az akcióink, amelyek azt célozták, hogy olyan csoportpszichológiai egységek jöjjenek létre, hogy ne lehessen szétverni ezeket a településeket, hogy életrevalóságukat önmaguknak képesek legyenek bebizonyítani, ezeket a jelenlegi átalakulás – legalábbis átmenetileg – veszendőbe vitte. Nem véletlen tehát, hogy nemcsak pénz nincs a MAKONA által korábban tervezett 18 félkész állapotban lévő faluház befejezésére, hanem hit és akarat sincs. És meg kell tudni várni azt az időt,

persze nem tétlenül, amikor meglesz – szerintem hamarosan – annak a lehetősége, hogy ezeket az épületeket befejezzék és olyan új tartalom kerüljön beléjük, ami kívánatos.

Ez az új tartalom szerintem úgy hangzik, hogy kell, hogy hamarosan működő és érvényesíthető földtörvény legyen, szükséges, hogy a magyar mezőgazdaság és a vidéki lakosság mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi struktúrája kialakuljon, szükséges, hogy ezek a települések bekapcsolódjanak egy természetes regionális vagy országos hálózatba. Ezekhez azonban olyan információs rendszer kiépítése szükséges, amely egyrészt bátorítja az embereket, másrészt felvilágosítja őket arról, hogy a saját érdekeik mentén mi található. Tehát például, ha valaki málnát termel, akkor a művelődési házban szükséges, hogy egy olyan telefon és az ahhoz kapcsolt telefax és számítógép legyen, amelyek a málna értékesítési lehetőségeit percenként pontosan közlik, és legyen ott olyan ember, aki ezt az információt képes átadni az érdekelteknek. Ugyanez vonatkozik a közlekedésre és a mindennapi tevékenységek minden területére. Ahhoz, hogy beinduljon az élet, egy olyan – bizonyos mértékig irányított – információrendszer kiépítése szükséges, amely jelenleg teljesen hiányzik az országból. A faluház-hálózat erre alkalmas. Ez a feladata. Azonban a népművelők vagy azok a faluházat üzemeltető kis kuratóriumok – mert most már ilyenek is léteznek – önmagukat meg kell hogy erősítsék e tekintetben, alkalmassá kell tenniük magukat arra, hogy ezt a feladatot el tudják végezni. Itt látok lehetőségeket egy átmeneti kiépítésre a régi művelődési ház-hálózat és az új egyesületi házak és információs központok között. Ez azonban komoly munka, amit el kellene tudni végezni, és a szervezeti feltételek ehhez pillanatnyilag nincsenek biztosítva. Miért? Mert Magyarországon a közművelődésnek van egy olyan központja, amely Kultúrakutató Intézet, illetve Közművelődési Központ néven, több igazgatóval egymás mellett párhuzamosan és afunkcionálisan tevékenykedik. A művelődési tárcának egyik legsürgősebb feladata a nevelés mellett ezeknek az intézeteknek a megújítása, olyan emberek kezébe helyezése, akik át tudják tekinteni a jelenlegi általános helyzetet és problémakört, és akik képesek hozzájárulni akár a PHARE-programmal karöltve, akár egyéb pénzforsorások igénybevételével az említett információs rendszer kiépítéséhez. És ez már nem a par excellence kultúra területe, tehát nem a zene, a képzőművészet, a népművészet és a hagyományörzés területén működő valami, noha én ezt is beleillesztem az egészbe, hanem valami más. És meg is vannak az emberek az országban, akik alkalmasak arra, hogy nagyon gyorsan kiépítsék ezt a hálózatot, megtalálják azokat a szálakat – legyen ez a hírközlési rendszereknek a vállalatai és intézményei, legyen ez a köztársasági megbízottaknak a hálózata, legyen ez a Magyar Építésszek Kamarájának a szervezete és még sok minden más –, akikkel koordináltan kell tudni elkezdeni dolgozni ezeken a területeken. Pillanatnyilag nincs koordináció az országban, amit énszerintem egy újjáépítés alatt lévő ország nem engedhet meg magának.

Gerle János: Én úgy látom, hogy a törvények, amiket említettél korábban, amelyek ahhoz szükségesek, hogy helyreálljon a települések funkcionális struktúrája, ezek mintha nem tudnának megszületni. De ez ugyanakkor abba az irányba – abba a számomra egyedül kedvezőnek tekinthető irányba – viszi a dolgokat, hogy az emberek kénytelenek megpróbálni maguk megoldani a maguk problémáit. Ebben benne van az a konfliktuslehetőség, hogy „törvényen kívül” hozzák létre a maguk rendjét, amennyiben erre hajlandók és képesek. Így országos koordináció csak nagyon hosszú távon jöhet létre, de alapvetőnek tartom, hogy létre kell jönnie az emberekben a saját erőből való építkezés igényének és tapasztalatának. A törvények önmagukban nem elegendők ahhoz, hogy az emberek igazi egymás közötti rendjét, tulajdonhoz való rendjét megteremtse és szabályozza. Mintha a törvények késése az ehhez szükséges saját akaratot provokálná ki.

Makovecz Imre: Lehetséges, hogy így van. Bennem egy olyan képlet mozog, hogy a ma élő lakosság nagypapájának és papájának az életében történt az, hogy az országot kifosztották és a népet földönfutóvá tették. Nem a mostani embereket vették el, nem azokat, akiknek ma a gazdasági életben vállalkozókként kell működniük, nem velük történtek meg a jogfosztások, hanem az elődeikkel. Ez a generáció csak azt tanulta meg a korábbi generációtól, amelytől elvették a vagyonát, állatait elhajtották, deportálták és így tovább, hogy figyeljen arra, hogy az adott feltételek között hol van egy kis rés és azon úgy bújjon át, ne nagyon vegyék észre, hogy ő a saját érdekeit akarja érvényesíteni. Hogy csak akkor vegyen részt bizonyos érdekvédekezésben – például arra gondolok, hogy szerződést köt állattartásra –, amikor már világosan látszik, hogy ebből semmiféle baj nem származhat. Tehát tömegesen mozdulnak rá a részekre, a gazdaságban adódó lehetőségekre az emberek, mert nagyon nagy biztonságra törekszenek. Nem azt tanulták meg, hogy jól meggondolják, hogy anyagi feltételeik és lehetőségeik, birtokviszonyaik mit engednek meg. Hogy legyen földtörvény, arra nem azért van feltétlenül szükségük, mert ez meg fogja váltani ezeket az embereket, hanem mert legális feltételeket biztosít egy másfajta gondolkodásmódra, mint amit megtanultak. Ameddig nincsenek meg ezek a feltételek, addig még csak ki sem próbálhatják az emberek azt, hogy hogyan kellene másként elkezdeni gondolkodni. Így csak úgy gondolkodnak az emberek, hogy bent vagyok a térszében, ott elvégzem azt, amit muszáj, de közben tudom, hogy abból úgyse tudok megélni, mert a mezőgazdasági ágazat veszteséges, viszont hogy ha én nekem hozza a tápot és én leszerződtem akármire, akkor ez jó a térszéknek és jó nekem is, nem is kell minden pénzt bevallanom az adószámlánál. A dolog el tud menni valahol a kertek alatt, és így épült fel az elmúlt 20 évben ez az ország. Tehát hogy senki nem a saját szellemi ambícióját követte, hanem mindig tömegesen mozgott rá a dolgokra. Lehet, hogy ez nem teljesen reális, ahogy én ezt elmondom, csak nem tudom másként érzékeltetni azt.

hogy nem látok összefüggést a mai társadalom problémája és az 1950-es évek kifosztása között, mert más generációról van szó. Tehát nem lehet abból kiindulni. Abból kell kiindulni, hogy ezek az emberek, akik most élnek, ezek hogyan tudnának egy számukra megnyugtatóbb, elviselhetőbb, ugyanakkor nagyobb kockázatokkal járó életvitel felé fordulni. Tehát például, ott vannak az öreg gyümölcsösök valahol, mondjuk a Dunántúlon, és ott rohad meg a fákon a gyümölcs, mert nem fizetik meg, hogy összeszedjék, nincs, aki elvigye, nincs, aki feldolgozza, valójában üres az ország. Centralizált hadigazdasági rendszerre beállított ország ez pillanatnyilag, ahol még a konzervgyárak is csak nagyban tudnak gondolkodni, és kicsiben semmi nem működik. Tehát, mondjuk Zalacgerszegen 40 Ft egy kilo alma, és onnan 3 km-re ott rohad meg az alma a fa alatt. Én nem vagyok hajlandó és nem vagyok képes és nem is akarok olyan közgazdasági fogalmakban gondolkodni, hogy erre azt mondhassam, hogy hát ez érthető. Ez számomra sose lesz érthető, mert amikor egy kisgyermeknek almát kell adni a kezébe és ezt az almát valaki nem tudja megvenni a gyerekének, és ugyanakkor nincs joga bemenni egy 3 km-re lévő kertbe, mert az meg személyi tulajdon, ahol viszont nem szedik le az almát – ezt abszurditásnak tartom. Ameddig ilyen létezik a világon, addig ez egy hülyeség, én ezt nem tudom másként felfogni. És vidéken ez van. Tehát, mondjuk ott rohad meg a gyümölcs, de nincs a környéken egy szeszgyár. És ugyanakkor a bort hamisítják. De ugyanakkor a szőlőt sem lehet eladni. Ezek olyan anomáliák, amelyek csak az én agyamban anomáliák, mert egy hadigazdaságban ez a normális, az ilyesmi nem számít, egy hadigazdaságban pontosan ki van számolva, hogy mennyi az az alma, amiből levét kell csinálni a konzervgyárban, és kész. Most ebből kímászni, és a jeltelen katonákból, akiknek ráadásul még funkciójuk sincs, hiszen a hátszországban kell szolgálniuk, bizonyos karaktert felmutató egyéni sorsokat építeni hogyan lehet – ez nem könnyű feladat. Ez nagyon lassan és nagyon nehezen megoldható feladat. És talán ehhez tud hozzásegíteni, mondjuk, egy ilyen faluház, ha teljesíti azt a feladatot, amit én az előbb elmondtam, hogy olyan információ központként működik, amely naprakész tájékoztatást ad az embereknek az önálló cselekvéshez. A naprakész információ túl még az is rá tartozik, hogy, mondjuk, pünkösdi bucsut szervez.

Gerle János: Ez a lassú folyamat, amelyet szükséges említettel, vajon milyen eséllyel tud végbemeni, amikor ebbe a vákuumba másfajta ideológia vagy információs struktúra áramlik be elég hevesen, amelyik valójában a személyes fejlődés ellen hat, mert másfajta egycenruhába bújtatott, de éppígy jeltelen katonákat csinál az emberekből?

Makovecz Imre: Igen, hát ez alapkérdés. Én nem tudom másként gondolni, mint hogy a sanszunk az, hogy túl vagyunk egy diktatúrán és megyünk bele egy másik diktatúrába, és most olyan szerkezetet kellene építenünk, amely képes bizonyos

értelemben ellenállni az új diktatúrának, és bizonyos mértékben feldolgozni azt, ami idáig történt velünk. Az ember elszüved vereségeket és sikereket él át, és vannak jó percei és vannak szörnyű átmeneti percei, amikre nem is tud visszaemlékezni, és amik még rosszabbak, mint a kellemetlen percei. Az ember úgy él, hogy valahogy jóvátételt szolgáltat önmagának és esetleg közvetlen környezetének ezek miatt a dolgok miatt. Nemcsak azt akarja, hogy holnap jó legyen, mondjuk, szemben a közöspiaci támogatott mezőgazdaság vámbestallításával, hogy akkor hogyan fog a magyar mezőgazdaság dolgozni és hogyan fog a magyar ipar egyáltalán valamit is termelni. Az ember úgy él, úgy beszél, hogy jóvátételeket fizet önmagának az előző napi kudarcokért, úgy akar élni, hogy kedve legyen élni és nem akarja, hogy összetorlódjanak megbocsáthatatlan történetek, az ember törekszik a megbocsátásra még önmagával – különösen önmagával! – szemben. Tehát a holnapi cselekedetemben a mai bajaim és sikertelenségeim helyreállítására is benne van, azaz ha az emberek Magyarországon valamit létre akarnak hozni, akkor tudatlatlanul olyasmiket fognak akarni, amikkel igazságot szolgáltatnak saját maguknak az elszüvedett megaláztatásokért, a kisemmizettségért, a szürke arcért, a lemeszelt szívekért, az évekért, melyekben nagyon rossz volt élni, mert sunyin kellett élni. Szóval én nagy megértéssel vagyok azokkal a tehetetlen, éjszakába nyúló vitákkal szemben, amiket az új önkormányzatok folytatnak, mert azokban – lehet, hogy túlságosan poctikus ez – az el nem mondott mondatok hangzanak el, amelyeket nem lehetett elmondani, és most összetorlódhatnak, és nem lehet megszűzni, hogy a tehetetlen fecsegésekben és egzisztenciális zavarodottságban és megfélemlítettségben és régi viszonyok továbbélésében és újak keletkezésében kinlódjanak az országban az emberek. Nem lehet megspórolni ezt a dolgot, mert ebben ez a bizonyos mindennapi jóvátétel is benne van, és legalább annyira hozzátartozik a realitáshoz, mint a racionális ügyintézésnek a sora. Nem lehet megszűzni. Ahogy a pszichológusok is kitalálták a kiborult vagy lelkibeteg emberek számára a csoportterápiát, amelyben semmi más nem történik, mint hogy agyrémekkel küzdő emberek egymással beszélgetve próbálják meg egymást megérteni, és nem is veszik észre, de közben jóvátételt nyújtanak egymásnak a nyomorúságukban. Ez történik pillanatnyilag Magyarországon. Hát ilyenkor persze, amikor az ember ezt látja, hogy ez így van, rendkívül fájdalmas az, hogy vannak az országban olyan emberek, akik ezt nem veszik észre vagy nem törődnek vele, vagy ezt a dolgot lenézik, vagy még lovat is adnak az önmargangolók alá, a gyanúsítgatók, fecsegők alá, hogy ellentéteket szítsanak az emberek között, rossz hangulatot hozzanak létre. Gondolok a magyar sajtóra és mindazokra az emberekre, akik valamilyen oknál fogva úgy érzik, hogy nekik ez az érdekük, hogy így kell csinálni ezt az egészséget. Nincs túl sok megértés bennem irántuk, mert ha ez nekik jó, akkor egyszerűen nem is értem, hogy vajon mit gondolnak a saját életükről.